

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ АНГЛОМОВНОЇ НАВЧАЛЬНО-СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АСПЕКТІ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

Конотоп О. С.

*«У XXI столітті неграмотні не ті, хто не вміє читати і писати,
а ті, хто не вміє вчитися, а ще – забувати те,
чого навчився, й перевчатися»*

Елвін Тоффлер, американський соціолог та футуролог,
один із авторів концепції постіндустріального суспільства

ВСТУП

Швидкі темпи розвитку сучасного суспільства та процеси глобалізації й інформатизації призводять до швидкого застарівання інформації, тому актуальною стає вимога постійного та оперативного розширення студентами набутих знань та вдосконалення умінь. Дослідження свідчать, що за 5 років не можна підготувати людину до професійної діяльності на все життя, оскільки щорічно оновлюється близько 5% теоретичних і 20% професійних знань, а за багатьма професіями цей період настає менш ніж за 5 років, раніше, ніж закінчується власне сама підготовка фахівця (Освіта, с. 81)¹. Заклади вищої освіти (ЗВО) вже не можуть гарантувати студенту отримання всіх необхідних знань. Саме тому особливої актуальності набуває проблема неперервності освіти, або *lifelong learning*. Формування іншомовної навчально-стратегічної компетентності (НСтК) у майбутніх учителів початкової школи (ПШ) власне і відкриває великі можливості для постійного самовдосконалення й самоосвіти.

У Програмі з англійської мови для немовних ЗВО зазначено, що на час завершення навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» рівень володіння мовою повинен становити B2 (Програма, 2005)², що ставить важкі завдання за короткий термін в умовах обмеженої кількості аудиторних годин сформувати відповідні компетентності. Формування іншомовної НСтК, на нашу думку,

¹ Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка : Національний інститут стратегічних досліджень URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>

² Програма з англійської мови для професійного спілкування / Колектив авторів: Г.С. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок та ін. К.: Ленвіт, 2005. 119 с.

створює сприятливі умови для пізнавальної діяльності студентів, дає змогу значно підвищити ефективність освітнього процесу з ІМ у ЗВО.

Монографія має на меті здійснити науковий аналіз теоретичних основ оволодіння майбутніми учителями ПШ англomовної НСтК в аспекті міжкультурного спілкування: дослідити теоретичні передумови формування англomовної НСтК в контексті сучасних наукових досліджень та здійснити аналіз міжнародних документів і чинних програм для формування у майбутніх учителів ПШ англomовної НСтК, а її актуальність обумовлена об'єктивними чинниками: необхідністю якісного оновлення змісту іншомовної практичної підготовки майбутніх учителів ПШ з урахуванням сучасних умов до рівня сформованості англomовної НСтК, зростаючою роллю стратегій в освітньому процесі з ІМ у ЗВО в умовах кредитно-модульної системи; винятковим значенням іншомовної НСтК. У монографії представлено результати багаторічних досліджень автора з проблеми підготовки майбутніх учителів ПШ, що впроваджувалися у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

1. Формування у майбутніх учителів початкової школи англomовної навчально-стратегічної компетентності в контексті сучасних наукових досліджень

Вимоги до мовної підготовки студентів освітнього ступеня «бакалавр» немовних ЗВО значно високі, зростає роль уміння здобувати інформацію з різних джерел, засвоювати, поповнювати та оцінювати її, застосовувати різні способи пізнавальної і творчої діяльності. Отже, актуальним є питання навчання студентів немовних ЗВО використовувати ефективні стратегії в освітньому процесі, тобто сформованість іншомовної НСтК у процесі вивчення ІМ. Аналітичний огляд сучасних наукових досліджень свідчить про наявність окремих передумов розв'язання цього питання за багатьма напрямками, зокрема, досліджено реалізацію мовленнєвих стратегій реалізації комунікативних невдач (Л. Л. Славова), формування англomовної НСтК старшокласників у процесі засвоєння лексико-граматичного матеріалу (Н. Є. Білоножко); формування у молодшого школяра НСтК у процесі навчання англomовного аудіювання (Л. В. Ягеніч), формування у майбутніх учителів АМ іншомовної НСтК в діалогічному мовленні (Ю. П. Гудима); формування іншомовної НСтК у студентів у процесі навчання професійно орієнтованого читання німецькою мовою (В. Є. Бутева); розроблено методику навчання майбутніх філологів стратегій письмового перекладу офіційно-ділових текстів з української мови на англійську (О. А. Михайленко); методику навчання комунікативних стратегій професійно спрямованого англomовного писемного

спілкування (О. В. Цепкало); розроблено методику навчання майбутніх філологів стратегій письмового перекладу офіційно-ділових текстів з української мови на англійську (О. А. Михайленко); реалізація мовних стратегій засобами інформаційних технологій у ЗВО (О. М. Ванівська); комплекс вправ для навчання французького професійно спрямованого монологу-аргументації студентів технічних спеціальностей з урахуванням їхніх навчальних стилів (Л. В. Бондарь); визначено вимоги до рівня НСтК компетентністю майбутніх учителів англійської мови (І. П. Задорожна); стратегії автономної роботи студентів технічного ЗВО (Ю. В. Петровська); методику підготовки майбутнього вчителя до формування в учнів англомовної НСтК (Н. С. Щерба) та ін. Отже, аналітичний огляд сучасних досліджень засвідчив наявність окремих передумов розв'язання питання формування у майбутніх вчителів ПШ англомовної НСтК в аспекті міжкультурного спілкування, проте власне проблема формування у майбутніх вчителів ПШ англомовної НСтК в аспекті міжкультурного спілкування предметом окремого наукового дослідження не була.

Зарубіжні науковці першими стали досліджувати іншомовну НСтК. У першій моделі іншомовної НСтК вчені Michael Canale та Merrill Swain (1980) представили її як комплексне утворення, що складається із вербальних та невербальних стратегій спілкування, які компенсують збої у спілкуванні через недостатню компетентність одного або кількох компонентів комунікативної компетентності (Canale, Swain, 1980, с. 30)³. У 1983 р. модель удосконалилася і доповнилася 4 компонентом, дискурсною компетентністю. За визначенням 1983 р. іншомовна НСтК – це оволодіння вербальними та невербальними стратегіями з метою (а) компенсувати зриви у спілкуванні через недостатню компетентність або обмеження виконання, і (б) посилення риторичного ефекту висловлювань (Canale, 1983)⁴. L. F. Bachman (1990) запропонував значно більш комплексну модель комунікативної мовної здатності (*theoretical framework of communicative language ability*), беручи до уваги результати попередніх теоретичних та емпіричних досліджень, яка складається із 3 компонентів: мовної компетентності, НСтК та психологічних механізмів (відсутні у моделі 1996 року) (Bachman, 1990)⁵. До психологічних механізмів L. F. Bachman відносить слухові/візуальні канали, які

³ Canale M., Swain M. *Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing* / M. Canale, M. Swain. Applied Linguistics. 1980. Vol. 1. P. 147.

⁴ Canale M. "From communicative competence to communicative language pedagogy." In J. C. Richards and R. Schmidt (eds.) *Language and Communication*. London: Longman. 1983. Pp. 2–27.

⁵ Bachman, L. *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford: Oxford University Press. 1990.

використовуються у мовному вживанні. Також дослідник вважав, що сфера функціонування НСтК набагато ширше, ніж у раніше запропонованої концепції Canale та Swain і вона є важливим компонентом комунікації в цілому, а не тільки тієї частини, де недолік мовних умінь повинен бути компенсований іншими засобами. Пізніше L. F. Bachman, A. S. Palmer (1996) дали інше визначення, вважаючи під іншомовною НСтК певний набір метакогнітивних компонентів, або стратегій, що представляють собою високо-організовані дії, які забезпечують функцію когнітивного управління під час користування мовою поряд з іншими когнітивними діями. Безпосереднє використання мови включає в себе знання теми, афективний компонент, а також знання численних мовних аспектів. Комунікація стає можливою при інтеграції всіх цих компонентів і інтерпретації їх під час ситуаційно доречного дискурсу (Bachman, Palmer, 1996, с. 70)⁶. Виходячи з цього визначення, іншомовна НСтК розглядається як розумова здатність встановлювати зв'язок між компонентами мовних компетентностей з особливостями контексту ситуації.

Дослідниця Р. Оксфорд (Rebecca Oxford) (1990, 2011) дає найбільш розгалужену класифікацію стратегій вивчення ІМ. Вона розрізняє 2 великі групи стратегій: прямі та непрямі. До прямих стратегій належать: стратегії запам'ятовування (створення ментальних зв'язків, застосування зображень та звуків, рефлексія навчання через дію), когнітивні (вправління (практикування), стратеги прийому та передачі повідомлень, аналіз і обґрунтування створення структури для початку та завершення комунікації) та компенсаційні стратегії (інтелектуальне припущення та подолання мовного бар'єру в усному та писемному мовленні). Друга група стратегій включає в себе метакогнітивні, афективні та соціальні стратегії (Rebecca Oxford, 1990, 2011)⁷.

4. Отже, зарубіжні науковці визначають іншомовну НСтК як здатність особистості використовувати вербальні й невербальні комунікативні стратегії у процесі спілкування з метою: компенсації труднощів комунікації; досягненні цілей і завдань комунікації; підвищенні ефективності процесу комунікації; запобіганні зриву у комунікації.

У двох ключових документах Ради Європи – ЗСР (2003) та CEFR (2018) іншомовна НСтК визначається пріоритетним напрямком освіти, а для її позначення використовується англомовний термін «strategic

⁶ Bachman L. and Palmer A. *Language testing in practice*. Oxford: Oxford University Press. 1996. 377 p.

⁷ Oxford R.L. *Strategies for learning a second or foreign language*. *Language Teaching*, 44 (2), 2011. 167-180.

Oxford R.L. *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. NY: Newbury House Publisher. 1990.

competence». Автори ЗЄР (2003) та CEFR (2018) класифікують стратегії на загальні стратегії (англомовний термін *general strategies*) та комунікативні стратегії (англомовний термін *communicative language strategies*) (ЗЄР, 2003; CEFR, 2018)⁸. У залежності від мовленнєвої діяльності комунікативні стратегії розподіляються на стратегії рецепції (*receptive strategies*), стратегії репродукції (*receptive strategies*), стратегії інтеракції (*interactive strategies*) та стратегії медіації (*mediation strategies*) (CEFR, 2018, с. 30). Тобто, зараз, формуючи іншомовну комунікативну компетентність, перед викладачем стоїть завдання допомогти студентам оволодіти певними комунікативними стратегіями, які б дозволили їм успішно здійснювати різні види комунікативної мовленнєвої діяльності: сприймання (рецептивні стратегії), продукування (продуктивні стратегії), інтеракцію (інтерактивні стратегії), медіацію (посередницькі стратегії).

Вивчення і аналіз ключових документів Ради Європи з мовної політики ЗЄР (2003) та CEFR (2018) засвідчив актуальність і важливість формування іншомовної НСтК у студентів під час формування іншомовної комунікативної компетентності. Порівняння ЗЄР (2003) та CEFR (2018) показало значну трансформацію у трактуванні понять «стратегія», деталізацію вже існуючих дескрипторів та появу у CEFR (2018) нових дескрипторів щодо оцінювання іншомовної НСтК. На особливу увагу заслуговує той факт, що автори CEFR (2018) відмічають, що будь-яка комунікативна мовленнєва діяльність тісно пов'язана з реалізацією відповідних комунікативних стратегій, а будь-яка іншомовна комунікативна компетентність базується на певних стратегіях. Саме тому іншомовна НСтК є вкрай важливою для формування іншомовної комунікативної компетентності.

ЗЄР / CEFR забезпечують спільну основу для розробки навчальних планів з мовної підготовки, типових програм, іспитів, підручників тощо у Європі. Вони у доступній формі описують, чого мають навчитися ті, хто оволодіває мовою, щоб користуватися нею для спілкування, та які знання і вміння їм потрібно розвивати, щоб діяти ефективно. Також ЗЄР / CEFR мають на меті подолати бар'єри у спілкуванні між фахівцями в галузі викладання сучасних мов, які представляють різні освітні системи Європи, створюючи спільну основу для точного опису цілей, змісту і методів навчання, посилюють прозорість курсів, планів та

⁸ Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.

Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors, 2018. 235 p.

кваліфікацій і сприяють міжнародній співпраці в галузі викладання сучасних мов.

Проаналізуємо науково-методичні праці з досліджуваної нами проблеми – формування у майбутніх вчителів ПШ англомовної НСтК українських науковців. Огляд розробок дозволив виявити *шість термінів*, які використовуються у дослідженнях з метою позначення іншомовної НСтК: *стратегічна компетенція/компетентність* (Н. Є. Білоножко, Л. В. Бондар, В. Є. Бутева, А. О. Гавриленко, О. І. Задорожна, Н. В. Зінуква, С. Масур, І. Є. Потюк, Н. О. Сабат, Є. О. Співаковська, Н. І. Тонконог, Д. Г. Терещук, Т. Труханова, А. О. Хомик, О. В. Цепкало, О. І. Шапран, Л. В. Ягеніч), НСтК (Ю. П. Гудима, Н. Є. Дмітренко, І. П. Задорожна, Л. Я. Зеня, В. Д. Ігнатенко, І. В. Семеряк, О. А. Михайленко, С. Ю. Ніколаєва, Т. І. Олійник), *стратегічна (діяльнісна) компетентність* (Н. С. Щерба), *комунікативно-стратегічна компетентність* (М. П. Оліяр, В. Шовковий, Т. Шовкова), *тактично-стратегічна компетентність* (О. В. Лебідь).

У нашому дослідженні ми дотримуємося визначення іншомовної НСтК, яке було дано І. П. Задорожною, а саме: НСтК – це здатність самостійно користуватися раціональними прийомами розумової праці, стратегіями оволодіння мовленнєвими, лінгвосоціокультурними і мовними компетентностями, самостійно вдосконалюватися у міжкультурному спілкуванні на основі рефлексивної самооцінки результатів власної пізнавальної діяльності (Задорожна, 2011, монограф; с. 126–127)⁹.

Аналіз українських науково-методичних досліджень за останні роки показав, що все більше вітчизняних науковців схилиються до інтегрованого розуміння іншомовної НСтК, як поєднання двох взаємопов'язаних компонентів – навчальної і стратегічної компетентностей. Власне інтегрований підхід, на переконання О. І. Ванівської, і є найбільш прийнятним у розумінні іншомовної НСтК, оскільки він розглядає її в комплексі компенсаторних, комунікативно-прагматичних та навчальних дій, найбільш глибоко розкриває сутність цієї компетентності, відповідає процесам сприйняття та породження мовлення, а також навчання ІМ (Ванівська, 2017, с. 41)¹⁰.

Іншомовну НСтК можна трактувати як у широкому (лінгводидактичному), так і вузькому (лінгвометодичному) сенсі. У широкому

⁹ Задорожна І. П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з практичної мовної підготовки : монографія. Київ. нац. лінгв. ун-т. Т., 2011. 414 с.

¹⁰ Ванівська О. І. Стратегічна іншомовна компетентність як предмет лінгвометодичних досліджень: метакогнітивний, диференційований та інтегрований підходи. Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич. 2017. № 9 (152). С. 37–43.

значенні – це здатність визначати загальну мету власної пізнавальної, навчальної діяльності з предмета, планувати свою навчальну діяльність з метою досягнення поставленої мети, виконувати сплановані дії та операції, реалізовувати сплановані стратегії, оцінювати отримані результати навчальної чи будь-якої іншої діяльності. У вузькому сенсі іншомовна НСтК розглядається як здатність особистості аналізувати мовні й позамовні сутності, явища, закономірності, зіставляти, порівнювати, групувати, узагальнювати, виділяти головні й другорядні ознаки, властивості, моделювати мовні й позамовні елементи, уявляти предмети й за допомогою мовних виражальних засобів описувати їх, явища, дії, події, компенсувати виявлені недоліки в усній та письмовій мовній діяльності, робити припущення щодо способу розв'язання навчальних завдань, добирати докази для підтвердження чи спростування власних і чужих висловлювань, використовувати власний і чужий (опосередкований) досвід та критично оцінювати свої вчинки і вчинки інших людей.

Українські дослідники внесли значний внесок у вивчення іншомовної НСтК. Зокрема, О. М. Ванівська представила дослідження щодо застосування інформаційних технологій у процесі реалізації мовних стратегій у ЗВО (Ванівська, 2009); Ю. П. Гудима вивчала проблему формування у майбутніх учителів АМ НСтК в ДС (Гудима, 2018); А. Ю. Хомик досліджувала питання формування НСтК в професійно орієнтованому усному англomовному спілкуванні майбутніх фахівців з інформаційних технологій (Хомик, 2022); Д. Г. Терещук запропонувала методiku формування у студентів філологічних спеціальностей іншомовних комунікативних стратегій із використанням мовленнєвих симуляцій (Терещук, 2013); О.В. Цепкало описано методiku навчання комунікативних стратегій професійно спрямованого англomовного писемного спілкування майбутніх фахівців з машинобудування (Цепкало, 2017) та ін. Важливі аспекти формування іншомовної НСтК компетентності розглядаються в дослідженнях І. П. Задорожна (Задорожна, 2011), В. В. Черниш (Черниш, 2013), Н. Є. Дмітренко (Дмітренко, 2021), О. В. Баб'юк (Баб'юк, 2019) та ін. (Конотоп, 2020)¹¹.

Аналіз наукових робіт, які присвячені формуванню іншомовної НСтК студентів ЗВО засвідчив наявність великої кількості підходів щодо її формування. Сучасні методисти пропонують формувати іншомовну НСтК у студентів ЗВО на основі таких підходів: особистісно-

¹¹ Конотоп О.С. Сучасні тенденції науково-методичного дослідження процесу формування у майбутніх учителів початкової школи англomовної навчально-стратегічної компетентності. Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія. Випуск 32. 2020. С. 192–204. DOI: <https://doi.org/10.32589/2412-9283.32.2020.207772>.

діяльнісного, комунікативно-діяльнісного, компетентнісного, рефлексивного, рівневого та комунікативного (Задорожна І. П.), особистісно-орієнтованого навчання (Бондар Л. В.), когнітивно-комунікативного (Бутева В. Є.), інтеграції інформаційно-комунікативних освітніх технологій (Ванівська О. М.), когнітивно-комунікативного, соціокультурного, діяльнісно-орієнтованого (Терещук Д. Г.), теорії автономної навчальної діяльності (Тернових Т. Ю.), компетентнісного, особистісно орієнтованого, синергетичного, технологічного, аксіологічного (Щерба Н.С.) та ін.

Вивчення дисертаційних робіт з проблематики дослідження також дозволило нам виявити наявність трьох груп підходів, на основі яких формується іншомовна НСтК у студентів немовних ЗВО: *традиційні*, які були і будуть актуальними (компетентнісний, комунікативний, особистісно-орієнтований, рівневий, лінгвосоціокультурний підходи та ін.); *інноваційні*, які є актуальними у даний час, активно розробляються і впроваджуються науковцями і відображають власне специфіку формування іншомовної НСтК (когнітивний, інтегративний, системний, синергетичний, технологічний та ін.) та *спеціальні*, які зумовлені предметом та об'єктом власне специфіки дослідження (теорії управління самостійної автономної діяльності та ін.).

2. Аналіз міжнародних документів, чинних програм з англійської мови для формування у майбутніх учителів початкової школи англомовної навчально-стратегічної компетентності

Підготовка педагогічних працівників в Україні здійснюється у 93 закладах вищої освіти: 53 – державної форми власності, 33 – комунальної, 7 – приватної (Концепція розвитку педосвіти, с. 3). Проведений нами аналіз даних, які розміщені на сайті <http://www.vstup.info/>, станом на 01.09.2018 та 01.09.19 дозволив укласти список із 48 ЗВО, що становить 51,6% від загальної кількості педагогічних ЗВО, які готують студентів за освітньо-професійною програмою галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 013 Початкова освіта освітня програма 013.00.01. Освітній рівень – перший (бакалаврський), освітня кваліфікація – бакалавр з початкової освіти (термін навчання 3 роки 10 місяців).

На підставі даних Інформаційної системи «Вступ.ОСВІТА.UA» отриманих з Єдиної державної електронної бази з питань освіти 25 липня 2019 року, була складена рейтингова таблиця спеціальностей за кількістю поданих абітурієнтами заяв на навчання для здобуття ступеня бакалавра на основі повної загальної середньої освіти за всіма формами навчання. Відповідно до даних цієї же інформаційної системи, на спеціальність галузі «Освіта та педагогіка» було подано більше

75124 заяв, із 7 спеціальностей цього спрямування «Початкова освіта» (7109) займає четверте місце у рейтингу після «Середньої освіти» (39517), «Дошкільної освіти» (10758) і «Фізкультури і спорту» (8285), а кількість зарахованих студентів демонструє популярність цієї спеціальності серед абітурієнтів ЗВО педагогічного спрямування (Рейтинг спеціальностей, 2019). Це дозволяє нам дійти висновків про те, що у більшій половині педагогічних ЗВО відбувається підготовка майбутніх учителів ПШ і даний напрямок користується популярністю серед майбутніх абітурієнтів. Від так, якісна підготовка вчителя ПШ, набуває першорядного значення (Конотоп 2020)¹².

Дослідженням різних аспектів формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних ЗВО займалося багато вчених: (Р. О. Гришкова, О. Б. Тарнопольський, С. П. Кожушко, Л. І. Морська, Н. А. Сура, Н. В. Саєнко, С. О. Мелікова та ін.).

Важливим для розгляду іншомовної практичної підготовки майбутніх учителів ПШ є вивчення документів Ради Європи з мовної політики і освіти, де визначено сучасні вимоги до іншомовної практичної підготовки майбутніх учителів ПШ і приведення вітчизняних стандартів вищої освіти у відповідність до них.

Аналіз ЗЕР (2003) та CEFR (2018) засвідчив важливість формування у студентів іншомовної комунікативної компетентності. Формуючи іншомовну комунікативну компетентність, перед викладачем стоїть завдання допомогти студентам оволодіти певними комунікативними стратегіями, які дозволять їм успішно здійснювати різні види комунікативної мовленнєвої діяльності: сприймання (рецептивні стратегії), продукування (продуктивні стратегії), інтеракцію (інтерактивні стратегії), медіацію (посередницькі стратегії) (CEFR, 2018 с. 54, с. 68, с. 82, с. 104)¹³.

Сучасний стан іншомовної практичної підготовки майбутніх учителів ПШ в Україні характеризується особливою інтенсивністю та масштабами перетворень. У ряді чинних державних документів: Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (03.11.1993) (редакція станом на 29.05.1996), Національній доктрині розвитку України в XXI столітті (прийняття від 17.04.2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (прийняття від 25.06.2013), законах України «Про освіту» (2004) (редакція станом на 16.01.2020), «Про вищу освіту» (2014) (редакція станом на

¹² Конотоп О.С. Вимоги до іншомовної практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах євроінтеграції. Інноваційна педагогіка. 2020. № 28. С. 57–61. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.10>.

¹³ Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors, 2018. 235 p.

16.01.2020), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.) (затверджено МОН від 16.07.2018), Концепції розвитку англійської мови в університетах (2019), Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років (2014) наголошено на важливості забезпечення високоякісної підготовки студентів немовних ЗВО, невід’ємним компонентом якої є оволодіння іншомовною практичною підготовкою.

Важливими державними документами у визначенні сучасної ролі іншомовної практичної підготовки майбутніх учителів ПШ є також Концепція «Нової української школи» (2016) та стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (рекомендована дата наступного перегляду серпень 2023 року) (прийняття 10.08.2018), Аналіз професійного стандарту вчителя початкових класів та Концепції «Нової української школи» свідчать, що у майбутнього вчителя ПШ має бути сформовані на високому рівні усі компетентності, адже аби сучасний вчитель формував навички ХХІ століття у дітей, вони мають бути сформовані передусім у нього (Стандарт; НУШ). Вкрай важливим у цьому контексті постає й вивчення ІМ майбутніми вчителями ПШ, адже вона необхідна для професійного успіху в умовах сучасного глобалізованого інформаційного світу.

Провідним документом, яким керуються викладачі ЗВО для розробки навчальних і робочих програм для іншомовної практичної підготовки студентів за освітньо-професійною програмою галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 013 Початкова освіта освітня програма 013.00.01 (освітній рівень – перший (бакалаврський), освітня кваліфікація – бакалавр з початкової освіти) є Програма з англійської мови для професійного спілкування (АМПС), створена колективом авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуенок та ін. за сприяння Британської Ради в Україні та підтримки Міністерства освіти і науки України (К. : Ленвіт, 2005). Укладачами АМПС (2005) враховано ЗЄР (2003), вона заохочує навчання впродовж усього життя і самоосвіту, стимулює самостійність студентів та усвідомлення ними стилів навчання та підкреслює важливість “навчатися вчитися”, що є основою ефективного і самостійного вивчення мов упродовж усього життя після закінчення.

Основною метою дисципліни «Іноземна мова» (назва початкової дисципліни варіюється у залежності від ЗВО) на педагогічних спеціальностях у ЗВО є підвищення вихідного рівня володіння ІМ студентами, досягнутого на попередньому ступені освіти, а також оволодіння ними необхідним і достатнім рівнем іншомовної комунікативної компетентності для вирішення соціально-комунікативних задач в різних областях професійної діяльності при спілкуванні із зарубіжними партнерами, а також для здійснення

подальшої навчально-пізнавальної діяльності. На формування таких умінь і навичок орієнтована АМПС (2005). У ній зазначається, що відповідно до Державного стандарту базової та повної середньої освіти від 2004 року, вступний рівень іншомовної підготовленості абітурієнтів має бути не нижчим B1+, його можна вважати достатнім для переходу до оволодіння професійно орієнтованими іншомовними навичками й уміннями в усіх видах мовленнєвої компетентності. У АМПС (2005) також зазначено, що на час завершення навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» рівень володіння мовою (РВМ) повинен бути B2. Для магістрів визначено рівень від B2+ до C1 (Програма, 2005)¹⁴, що ставить перед викладачами ІМ ЗВО досить важкі завдання.

У листі Міністерства освіти і науки «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін» № 1/9-120 від 11 березня 2015 року міститься доручення керівникам ЗВО створити умови для вивчення англійської мови (АМ), як мови міжнародного академічного спілкування, задля досягнення випускниками ВНЗ рівня B2 відповідно до ЗСР.

Міністерство освіти і науки розробило та схвалило Концепцію розвитку АМ в університетах (2019) (Концепція (2019)). Документ передбачає організацію мовних курсів та інтенсивів, володіння АМ на рівні не менш як B1 (Intermediate level – середній рівень) стане обов'язковою умовою для вступу на освітній ступінь «бакалавр» до ЗВО 2023 року, B2 (Upper intermediate – рівень вище середнього) – для випуску. Це передбачає проходження обов'язкового «скринінгового» тесту з АМ всіма абітурієнтами (наприклад, ЗНО або стандартизовані іноземні тести) з метою встановлення РВМ. У документі зазначено, якщо рівень вступника нижче B1, це не позбавляє його права брати участь у конкурсі на вступ до вищої освіти в звичайному режимі, але такі абітурієнти до початку навчального року (до 1 вересня або до 1 жовтня) повинні пройти мовний інтенсив для досягнення рівня B1 (Концепція розвитку АМ в університетах)¹⁵.

Через стандарти вищої школи буде прописано вимогу, що обов'язково студент бакалаврату, незалежно від спеціальності, мусить засвоїти ІМ на рівні B1+, якщо він хоче отримати диплом. Для старших

¹⁴ Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок, В. О. Іванішева, Л. Й. Клименко, Т. І. Козимирська, С. І. Кострицька, Т. І. Скрипник, Н. Ю. Тодорова, А. О. Ходцева. К.: Ленвіт, 2005. 119 с.

¹⁵ Концепція розвитку англійської мови в університетах URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-stvorilo-konceptiyu-rozvitku-anglijskoyi-v-universitetah-u-dodatku-riven-v1-obovyazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profilnih-disciplin-inozemnoy-ta-movni-skriningi>

рівнів – магістри та доктори філософії з академічним компонентом – обов’язковим буде рівень В2.

Єдиний вступний іспит (ЄВІ) – тобто «ЗНО в магістратуру» з ІМ зараз впроваджено на всі магістерські спеціальності для підтвердження рівня В2. У середньостроковій перспективі (5–7 років) планується замінити іспит ЄВІ обов’язковим стандартизованим єдиним вихідним (кваліфікаційним) іспитом з АМ для всіх студентів бакалаврату.

Проаналізуємо вимоги щодо рівнів оцінювання володінням ІМ за чинними документами: АМПС (2005), Концепція (2019), які враховуються під час побудови навчального процесу на педагогічних спеціальностях у ЗВО і порівнюємо відповідності їх до вимог до європейської іншомовної освіти. Порівняльна характеристика АМПС (2005) і Концепція (2019) дозволила констатувати розбіжності щодо вихідного рівня до вступу на освітній ступінь «бакалавр», адже АМПС (2005) вимагає рівня В1+, а Концепція (2019) В1 та випускового рівня по його закінченню – В2 за АМПС (2005) та В1+ за Концепція (2019). Більш суттєва різниця полягає у визначенні випускового рівня щодо освітнього ступеня «магістр»: Концепція (2019) наголошує на досягненні рівня В2+ для всіх спеціальностей магістерського рівня, натомість позиція АМПС (2005) є гнучкою і залишає це питання на власний розсуд ЗВО від В2+ до С1 і вище, у залежності від спеціальності. Розбіжності представимо у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Порівняльна характеристика рівнів оцінювання володінням ІМ у студентів немовних ЗВО України за чинними документами: АМПС (2005) і Концепція (2019)

Освітні рівні	АМПС (2005)	Концепція (2019)
магістр, випусковий рівень	від В2+ до С1 і вище на власний розсуд ЗВО	В2+
магістр, вступний рівень	В2	В2
бакалавр, випусковий рівень	В2	В1+
бакалавр, вступний рівень	В1+	В1

Відповідно до підготовки студентів за освітньо-професійною програмою галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 013 Початкова освіта освітня програма 013.00.01. Освітній рівень – перший (бакалаврський), вважаємо, що вступний рівень повинен дорівнювати В1, а випусковий – В2; під час вступу на освітній ступінь «магістр» – В2, а випусковий – В2+. Рівень В1 для вступу обумовлюється тим, що під час аналізу даних щодо вступних сертифікатів ЗНО (за даними сайта

<http://www.vstup.info/>) із 48 ЗВО, я яких здійснюється підготовка за даним напрямом, лише у двох ЗВО – Житомирському державному університеті імені Івана Франка та Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка – прийом відбувається на базі сертифікатів з навчальних предметів «Іноземна мова» або «Географія» на вибір, інші ЗВО України приймають майбутніх абітурієнтів без сертифікатів ЗНО з АМ, а отже, без попередньої належної іншомовної підготовки. Рівень В2+ для випускового на рівні «магістр» обумовлюється тим, що майбутня спеціальність – вчитель ПШ не вимагатиме подальшої складної іншомовної поведінки у подальшій професійній діяльності і дозволить майбутнім випускникам здійснювати іншомовну комунікацію на належному рівні.

Внаслідок дії наказів МОН України «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» № 642 від 09.07.2009р. (Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін) та «Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік» № 47 від 26.01.2015 р. (Про особливості формування) нормативний курс ІМ на неспеціальних факультетах ЗВО було скорочено до мінімуму – 5 кредитів ЄКТС з невеликим аудиторним навантаженням, що не дає можливості для досягнення певного рівня відповідно до сучасних вимог CEFR (CEFR, 2008).

Отже, розгляд сучасного стану реалізації міжнародних стандартів щодо рівня іншомовної практичної підготовки на освітньому ступені «бакалавр» для майбутніх учителів ПШ засвідчив відсутність реальних тенденцій до її осучаснення, невідповідність європейським і світовим стандартам підготовки, недостатню кількість керованих аудиторних годин для достатнього забезпечення обсягу навчальної дисципліни «Іноземна мова». Вивчення документів та їх аналіз засвідчили також відсутність уніфікації вимог і їх відображення у державних документах щодо досягнення вступного та випускового рівнів володіння АМ майбутніми учителями ПШ. Вважаємо, що відповідно до підготовки студентів за освітньо-професійною програмою галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 013 Початкова освіта освітня програма 013.00.01. Освітній рівень – перший (бакалаврський), вступний рівень повинен дорівнювати В1, а випусковий – В2; під час вступу на освітній ступінь «магістр» – В2, а випусковий – В2+. Також враховуючи міжнародний досвід щодо досягнення певних РВМ, кількість керованих аудиторних годин має бути суттєво збільшена у порівнянні з реальною сучасною практикою у вітчизняних ЗВО.

ВИСНОВКИ

Формування іншомовної НСтК у майбутніх учителів ПШ є складною і комплексною проблемою. Викладачі немовних ЗВО поставлені у жорсткі рамки за короткий термін в умовах обмеженої кількості аудиторних годин сформуванню відповідних компетентностей. На нашу думку, саме формування іншомовної НСтК створює сприятливі умови для пізнавальної діяльності студентів, дає змогу значно підвищити ефективність освітнього процесу з ІМ у ЗВО.

Аналітичний огляд сучасних теретичних наукових досліджень свідчить про наявність окремих передумов розв'язання цього питання. Проведений нами аналіз науково-методичних праць дозволив виявити шість термінів, які використовуються у дослідженнях з метою позначення іншомовної НСтК: стратегічна компетенція/компетентність стратегічна (діяльнісна) компетентність, комунікативно-стратегічна компетентність, тактично-стратегічна компетентність. Кількісний аналіз українських науково-методичних досліджень за останні роки показав, що все більше вітчизняних науковців схиляються до інтегрованого розуміння іншомовної НСтК, як поєднання двох взаємопов'язаних компонентів – навчальної і стратегічної компетентностей.

Огляд сучасного стану реалізації міжнародних стандартів щодо рівня іншомовної практичної підготовки на освітньому ступені «бакалавр» для майбутніх учителів ПШ засвідчив відсутність реальних тенденцій до її осучаснення, невідповідність європейським і світовим стандартам підготовки, недостатню кількість керованих аудиторних годин для достатнього забезпечення обсягу навчальної дисципліни «Іноземна мова». Вивчення документів та їх аналіз засвідчили також відсутність уніфікації вимог і їх відображення у державних документах щодо досягнення вступного та випускного рівнів володіння АМ майбутніми учителями ПШ.

АНОТАЦІЯ

The work is devoted to the formation of future primary schools teachers' foreign language strategic competence. In our opinion, the formation of a foreign language strategic competence creates favorable conditions for the cognitive activity of students, makes it possible to significantly increase the effectiveness of the educational process in higher education institutions. Our analysis of scientific and methodological works allowed us to identify six terms that are used in research to denote foreign-language strategic competence: strategic competence/competence, strategic (activity) competence, communicative-strategic competence, tactical-strategic competence. Quantitative analysis of Ukrainian scientific and methodological research in recent years has shown that more and more Ukrainian scientists

are leaning towards an integrated understanding of foreign language teaching and learning as a combination of two interrelated components – educational and strategic competencies. A review of the current state of implementation of international standards regarding the level of foreign language practical training at the bachelor's degree for future teachers of secondary school showed the absence of real trends towards its modernization, non-compliance with European and world standards of training, insufficient number of supervised classroom hours to sufficiently ensure the scope of the educational discipline “Foreign Language”. The study of documents and their analysis also proved the lack of unification of requirements and their reflection in state documents regarding the achievement of entry and graduation levels of mastery of English by future primary school teachers.

Література

1. Ванівська О. І. Стратегічна іншомовна компетентність як предмет лінгвометодичних досліджень: метакогнітивний, диференційований та інтегрований підходи. Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич. 2017. № 9 (152). С. 37–43.

2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання /Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю.Ніколаєва.К.: Ленвіт, 2003. 273 с.

3. Задорожна І. П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з практичної мовної підготовки : монографія. Київ. нац. лінгв. ун-т. Т., 2011. 414 с.

4. Конотоп О.С. Вимоги до іншомовної практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах євроінтеграції. Інноваційна педагогіка. 2020. № 28. С. 57–61. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.10>.

5. Конотоп О.С. Сучасні тенденції науково-методичного дослідження процесу формування у майбутніх учителів початкової школи англійської навчально-стратегічної компетентності. Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія. Випуск 32. 2020. С. 192–204. DOI: <https://doi.org/10.32589/2412-9283.32.2020.207772>.

6. Концепція розвитку англійської мови в університетах [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-stvorilo-konceptiyu-rozvitku-anglijskoyi-v-universitetah-u-dodatku-riven-v1-obovyazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profilnih-disciplin-inozemnoyu-ta-movni-skriningi>

7. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка : Національний інститут стратегічних досліджень URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>

8. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін. К.: Ленвіт, 2005. 119 с.
9. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors, 2018. 235 p.
10. Bachman, L. (1990). *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford: Oxford University Press. 1990.
11. Bachman, L. and Palmer, A. (1996). *Language testing in practice*. Oxford: Oxford University Press. 377 p.
12. Canale M., Swain M. *Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing* / M. Canale, M. Swain. *Applied Linguistics*. 1980. Vol. 1. P. 1–47.
13. Canale M. (1983). “From communicative competence to communicative language pedagogy.” In J. C. Richards and R. Schmidt (eds.) *Language and Communication*. London: Longman. 1983. Pp. 2–27.
14. Oxford R.L. *Strategies for learning a second or foreign language*. *Language Teaching*, 44 (2), 2011. 167–180.
15. Oxford R. L. *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. NY: Newbury House Publisher. 2011.

Information about the author:

Konotop Olena Serhyivna,

PhD in Pedagogic Sciences,

Associate Professor of the Department of Languages
and Methods of Teaching

T. H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”

57, Hetmana Polubotka Street, Chernihiv, 14000, Ukraine